

Archeologienota
Noorderwijk (Herentals) – Heuvelstraat 1

Jelke Van Buggenhout

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Jelke Van Buggenhout

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/33

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	15
2.4	Assessmentrapport	15
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	15
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	22
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	25
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	27
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	28
3	Samenvatting	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2021B432

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Herentals, Noorderwijk, Heuvelstraat, Heuvelstraat

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 180835,205090
- 180927,205170

Kadastraal plan:

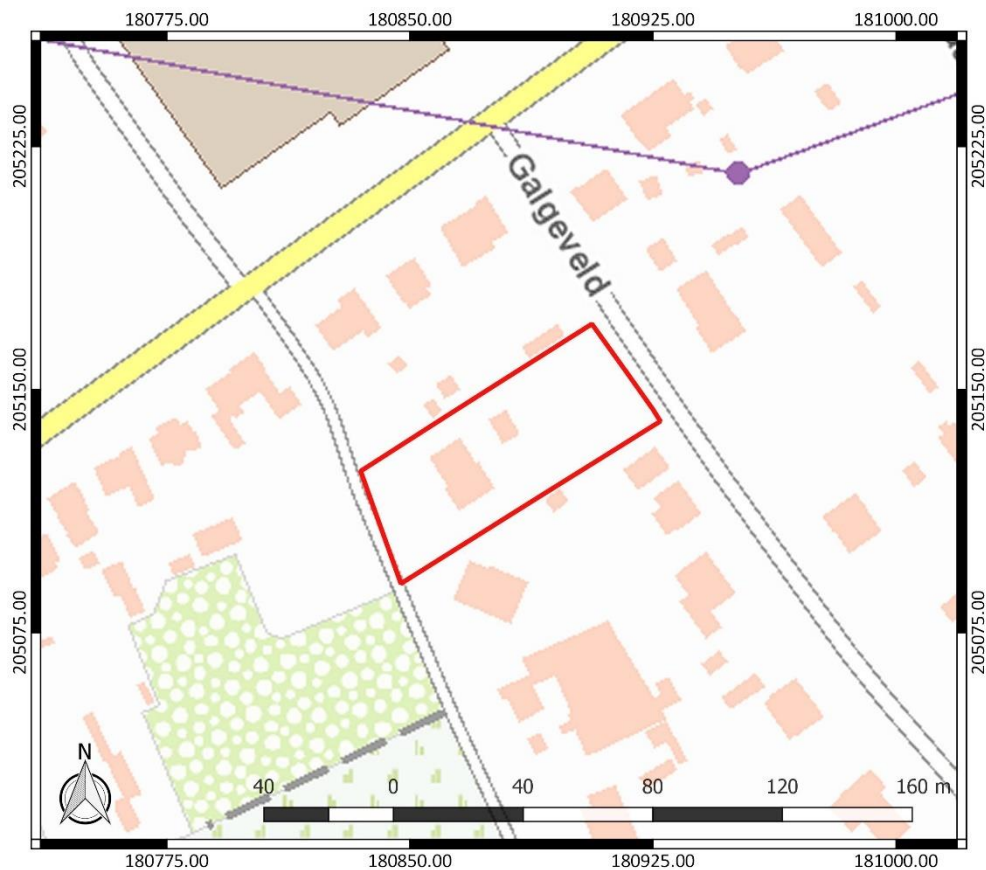

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Herentals, Afdeling 3, sectie A, nummer 157H2

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 3254 m²

Topografische kaart:

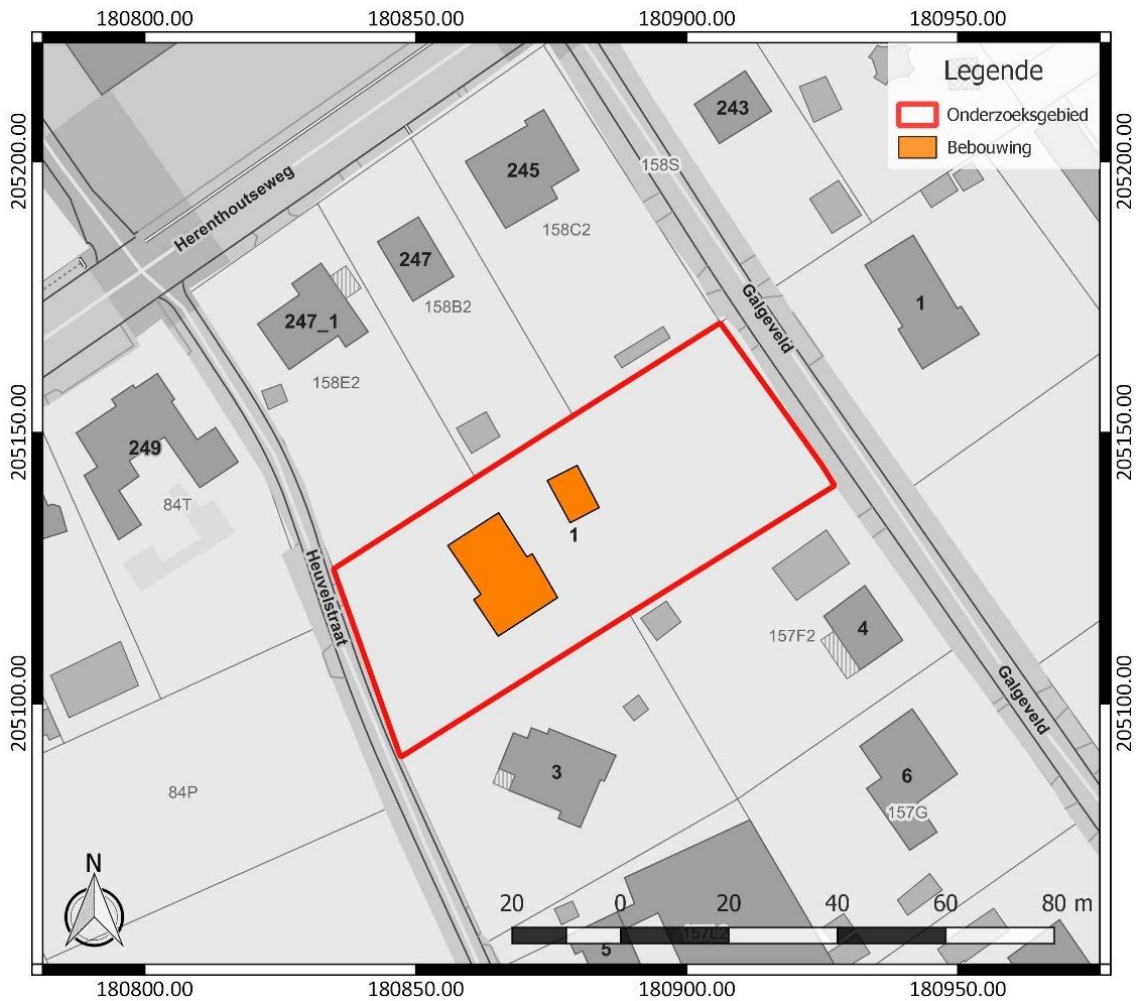

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 26/02/2021 – 03/03/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland

Verstoorde zones: er bevonden zich gebouwen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3), maar deze lijken volgens het kadastraal plan reeds afgebroken. Op de plannen met de bestaande toestand staan ze als 'ruïne' aangeduid (Figuur 4). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend. Vermoedelijk waren er binnen het onderzoeksgebied ook verhardingen in de vorm van een oprit aanwezig, maar dit is niet duidelijk op de beschikbare kaarten en luchtfoto's. Bovendien is het perceel grotendeels bebost door naaldbomen, wat eveneens enige negatieve impact op het bodemarchief kan gehad hebben.

Figuur 3: Verstoringskaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit vier loten voor eengezinswoningen (Figuur 4-Figuur 9). Voorafgaand aan de bouw zullen de resten van de huidige bebouwing en de aanwezige naaldbossen verwijderd worden.

Vervolgens zullen vier vrijstaande woningen worden gebouwd. Nutsleidingen worden aangelegd naar de bestaande wegenissen. Van de twee woningen langs het Galgeveld zijn reeds de ontwerpen gekend, terwijl de woningen aan de Heuvelstraat vermoedelijk een soortgelijk ontwerp zullen hebben.

Er wordt uitgegaan van een gedeeltelijke onderkeldering, wat vermoedelijk een verstoring van ca. 2,99 m onder het maaiveld betekent. Waar geen kelder voorzien wordt, wordt uitgegaan van een kruipruimte die een verstoring van ca. 1,59 m diepte teweegbrengt. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die ook een zekere verstoring van de bodem veroorzaken, ligt in het kader van de verkaveling nog niet vast.

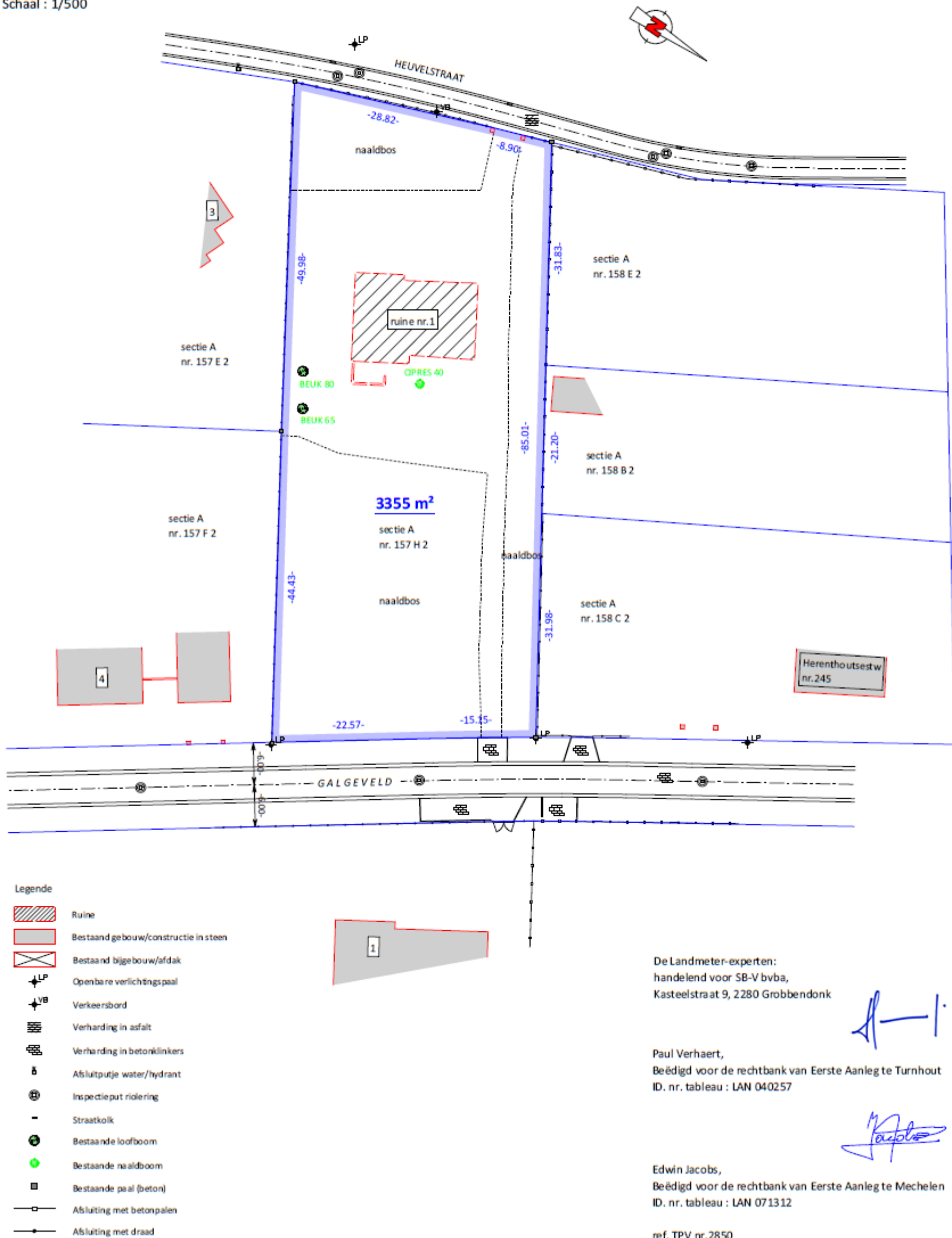
STAD HERENTALS | 3e Afdeling NOORDERWIJK Sectie A nr. 157 H 2

Opgemeten en in plan gebracht door ondergetekende
Landmeter-Experten te Grobbendonk op 27 september 2019.

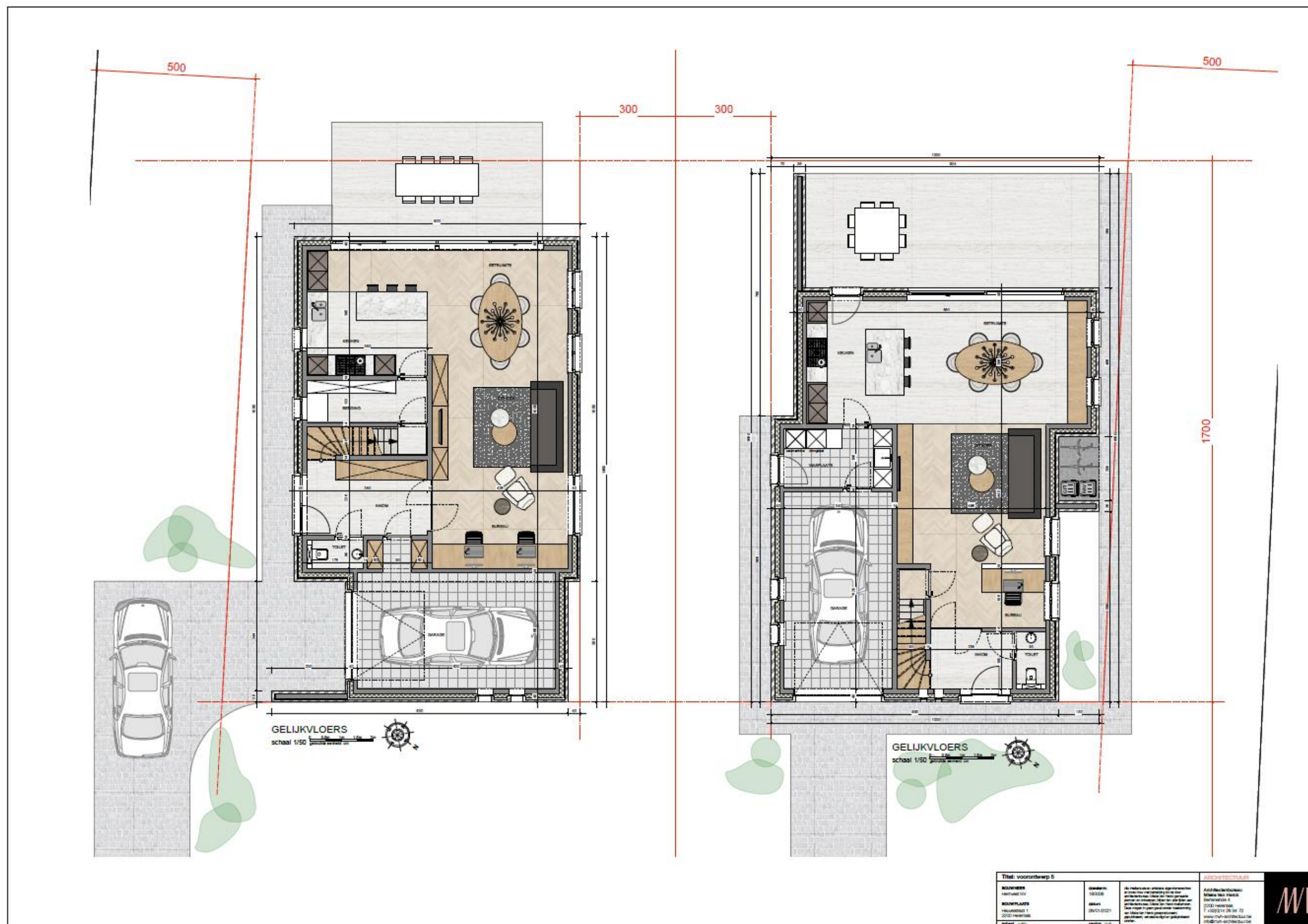
OPMETINGSPLAN

Schaal : 1/500

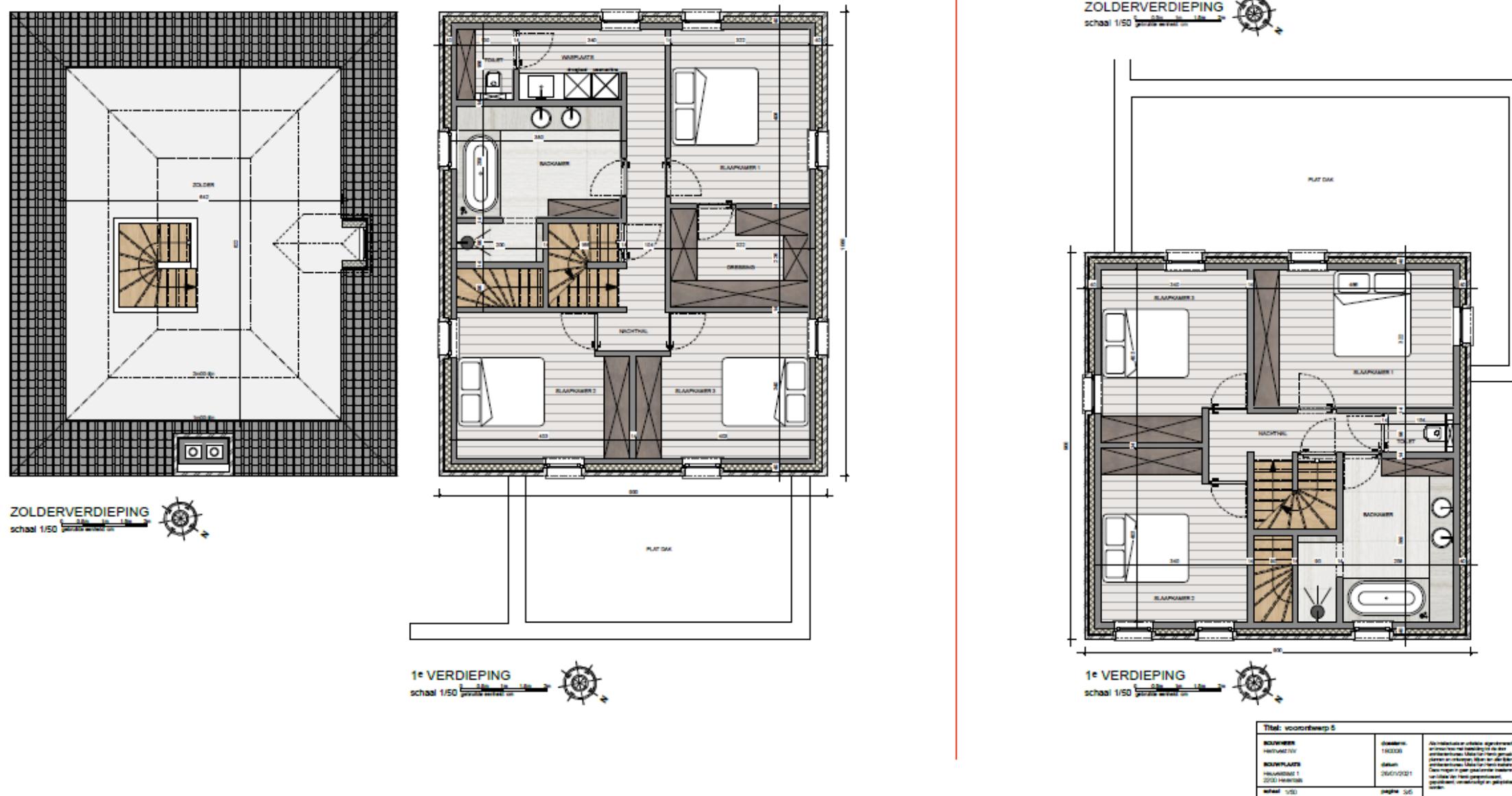

Figuur 4: Bestaande toestand

Figuur 6: Ontwerpplan gelijkvloers van de woningen aan het Galgeveld

Figuur 7: Ontwerpplan verdieping en zolderverdieping van de woningen aan het Galgeveld

Figuur 8: Aanzicht van voorgevels en zijgevels van de woningen aan het Galgeveld

Figuur 9: Aanzicht van achtergevel en zijgevels van de woningen aan het Galgevel

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden twee momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

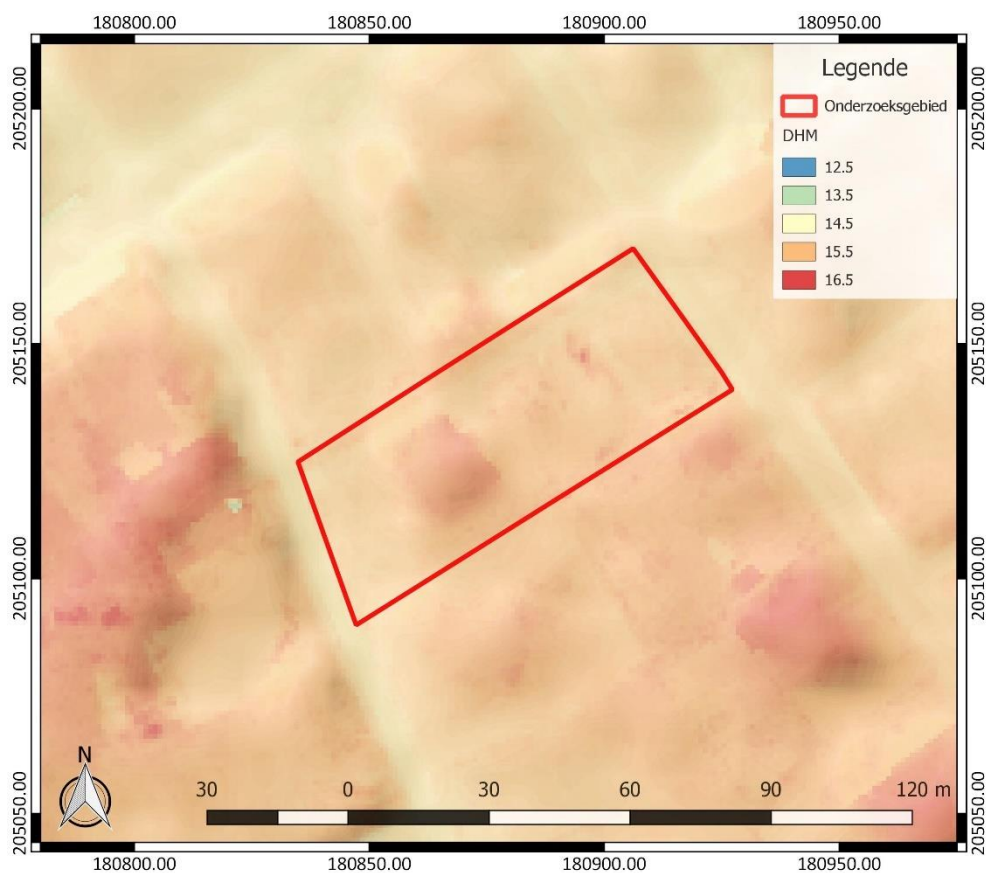
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

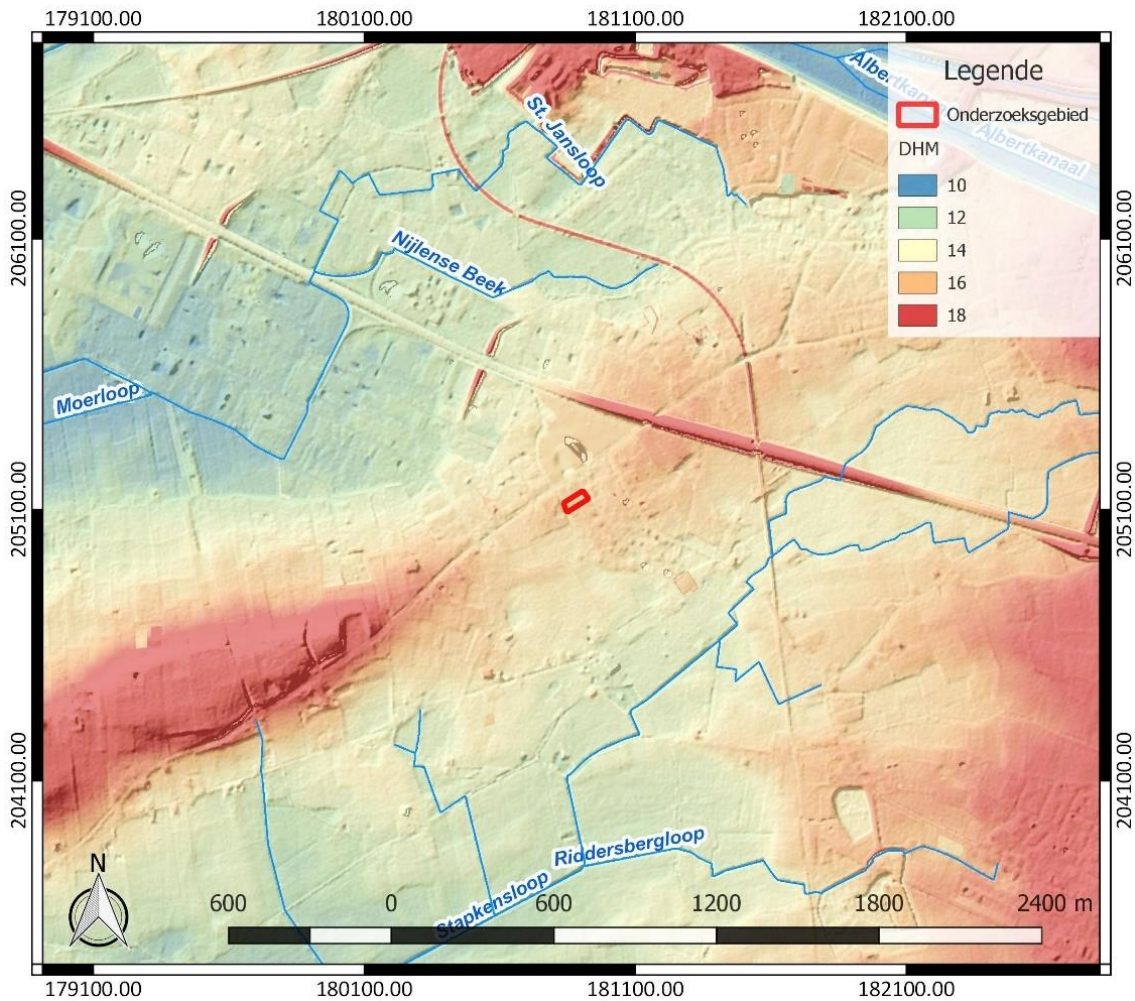
Het onderzoeksgebied is gelegen ten noordwesten van het centrum van Noorderwijk, tussen de Heuvelstraat in het zuidwesten, het Galgeveld in het noordoosten en de Herenthoutseweg in het noordwesten (Figuur 10). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebied met landelijk karakter. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. Ten oosten en ten zuiden stroomt de Stapkensloop (Figuur 12). Ook de Ridderbergloop loopt op enige afstand ten zuiden van het terrein. Verder lopen eveneens op enige afstand de Moerloop ten noordwesten en de Nijlense Beek en de St. Jansloop ten noorden van het onderzoeksgebied.

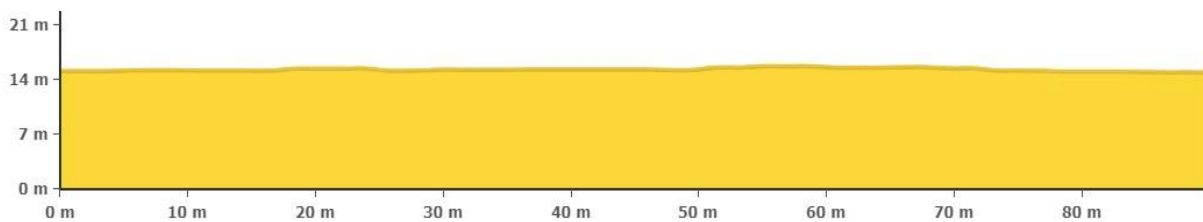
Figuur 10: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 12: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

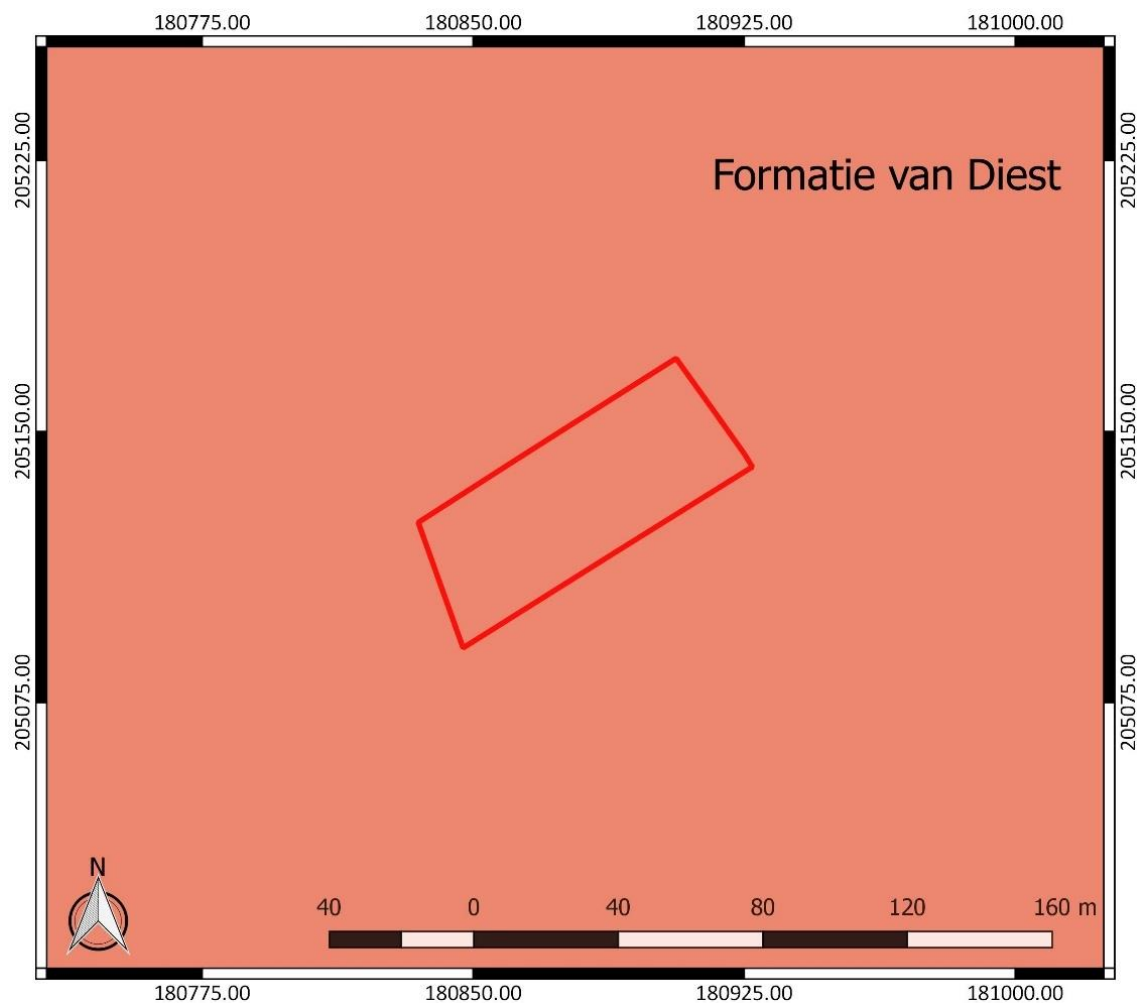

Figuur 13: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Noorderwijk tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het zuidwesten in de omgeving van Lier is het meest laaggelegen en ligt maar enkele meter boven het huidige zeeniveau. Twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden doorbreken deze vlakte, namelijk de ruggen van Lichtaart en Geel. De rug van Lichtaart is de meest uitgesprokene, die zich uitstrekt van ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee. Ze is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. De rug van Geel is meer zuidelijker gelegen dan de rug van Lichtaart en strekt zich uit ten zuiden van Olen in de richting van Geel. De rug van Geel is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest. Op de rug van Lichtaart worden hoogtes bereikt tot maximaal 33 m.³ Het onderzoeksgebied bevindt zich op de noordelijke flank van een noordoost-zuidwest georiënteerde

³ Goolaerts/Beerten 2006, 2

rug (Figuur 11), in een licht golvend gebied. Het terrein kent een hoogte van 15,1 tot 15,9 m TAW (Figuur 13).

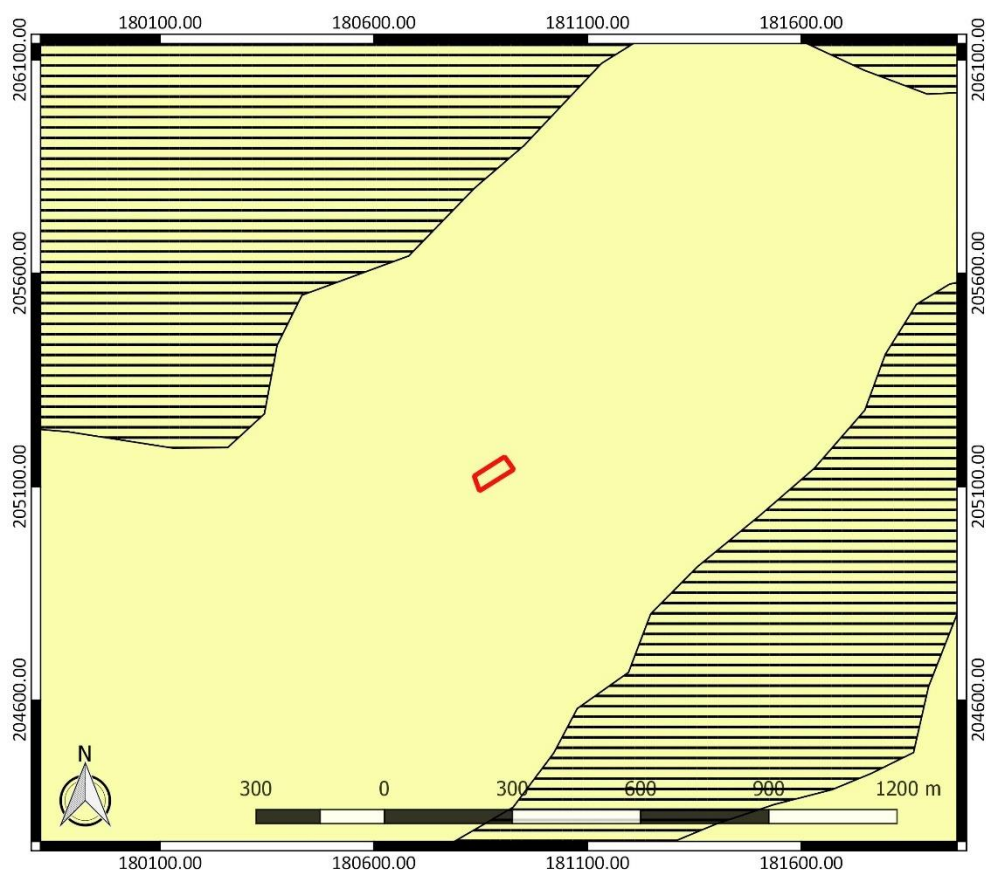
Figuur 14: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 14) bestaat uit de Formatie van Diest. Die wordt gekenmerkt door groen tot bruin heterogeen zand dat rijk is aan glauconiet en meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken en een schuine gelaagdheid bevat. Bovendien zijn er klei- en micarrijke horizonten in terug te vinden.⁴

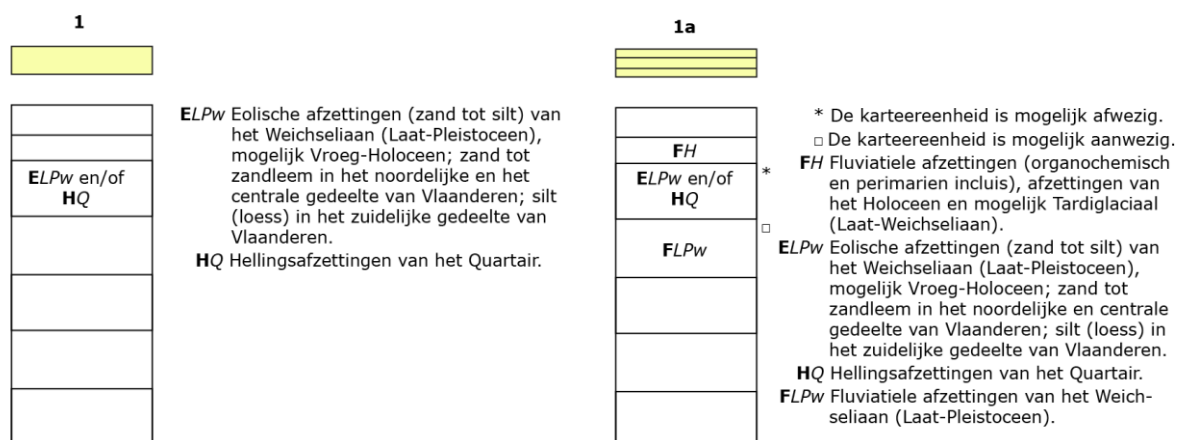
De quartairgeologische kaart (Figuur 15) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

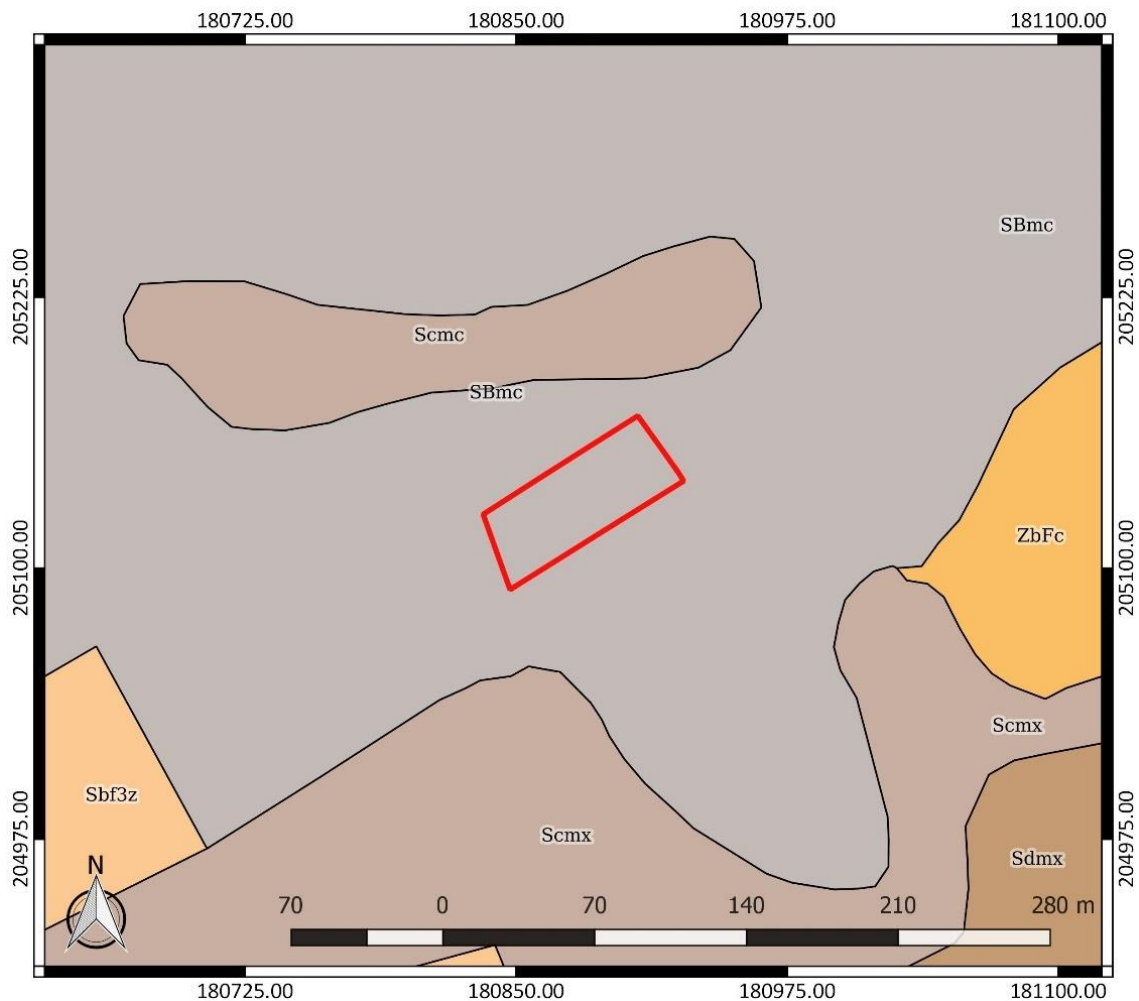

Figuur 15: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 17) situeert binnen het onderzoeksgebied een zeer droge tot droge lemig zandbodem met een dikke antropogene humusrijke A-horizont (SBmc). Dit bodemtype zou zich verder uitstrekken buiten het onderzoeksgebied. Net ten noorden van het terrein bevindt zich een soortgelijke bodem die eerder matig droog is (Scmc).

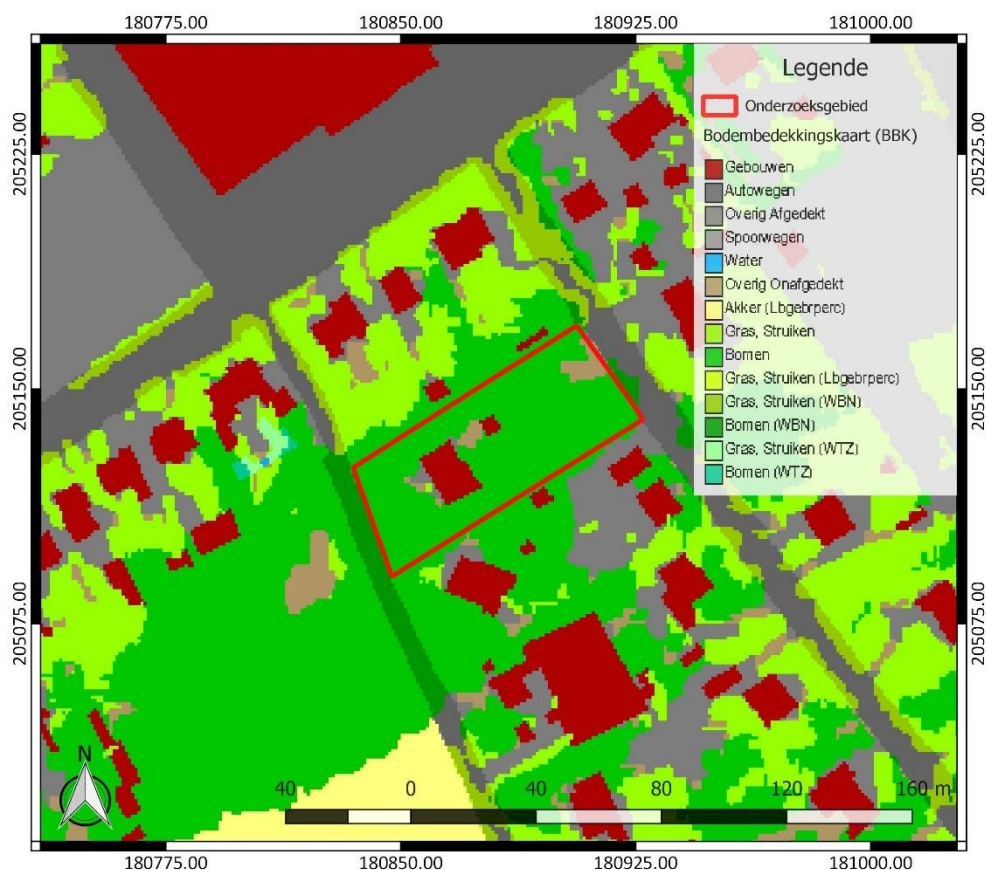

Figuur 17: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

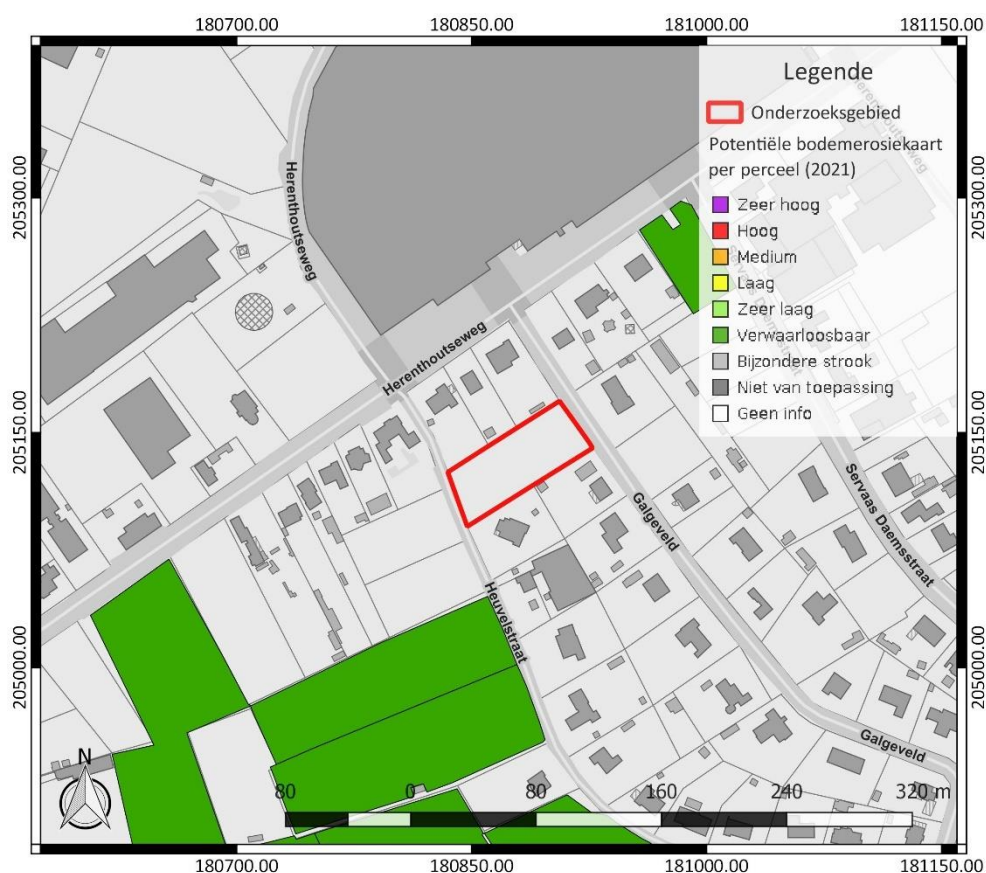
De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁶

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen en een enkele verharding te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door bomen en onafgedekte stukjes grond (Figuur 18). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 10). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid van enkele percelen nabij het onderzoeksgebied verwaarloosbaar (Figuur 19).

⁶ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 18: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Romeinse vondsten aan de Hoogton duiden reeds op enige activiteit in de Romeinse periode. Noorderwijk wordt voor het eerst vernoemd in 974 wanneer 'Northrewic' door keizer Otto II wordt teruggegeven aan de Gentse Sint-Baafsabdij. Daarna wordt het goed nog verruild, maar in de 13de eeuw komt het in handen van de familie Berthout en gaat Noorderwijk deel uitmaken van het Land van Geel. In de eeuwen erna veranderde het grondgebied nog vaak van eigenaar, grotendeels door toedoen van schenkingen en erfenissen.⁷

Ook Herentals gaat terug tot de middeleeuwen. De plaats wordt voor het eerst vermeld in een pauselijke bulle omstreeks 1147-1150. Op dat moment concentreerde de bewoning zich enerzijds rond de Waldetrudiskerk en anderzijds rond een handelsnederzetting aan de Nete in het noorden. Hertog Hendrik I stichtte in 1209 de stad Herentals en voegde beide centra samen. Zo lag de stad centraal in het hertogdom Brabant nabij de Kleine Nete die via handelsroutes in verbinding stond met belangrijks handelssteden zoals Brugge, Antwerpen, Mechelen, Maastricht, Keulen, Leuven en Friesland. Door zijn economische bloei ging Herentals een belangrijke rol spelen in het hertogdom Brabant, waarna het in de tweede helft van de 14de eeuw zelfs de hoofdplaats van het markgraafschap Antwerpen werd. In de 16de eeuw werd de stad bezet door Spaanse troepen en speelde het nog een belangrijke rol in de lakennijverheid en -export. Vanaf de 17de eeuw verloor de stad steeds meer haar economisch belang, wat mee aanleiding was voor de Boerenkrijg die uitmondde in de slag bij Herentals in 1798. Later bleef de stad nog een regionaal centrum op vlak van nijverheid, administratie, jurisdictie, cultuur en kerkelijke praktijken.⁸

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 20). De historische voorlopers van de Heuvelstraat en de Herenthoutseweg zijn reeds aanwezig. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noordwesten van de historische dorpskern van Noorderwijk, op enige afstand ervan.

Ook op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 21).

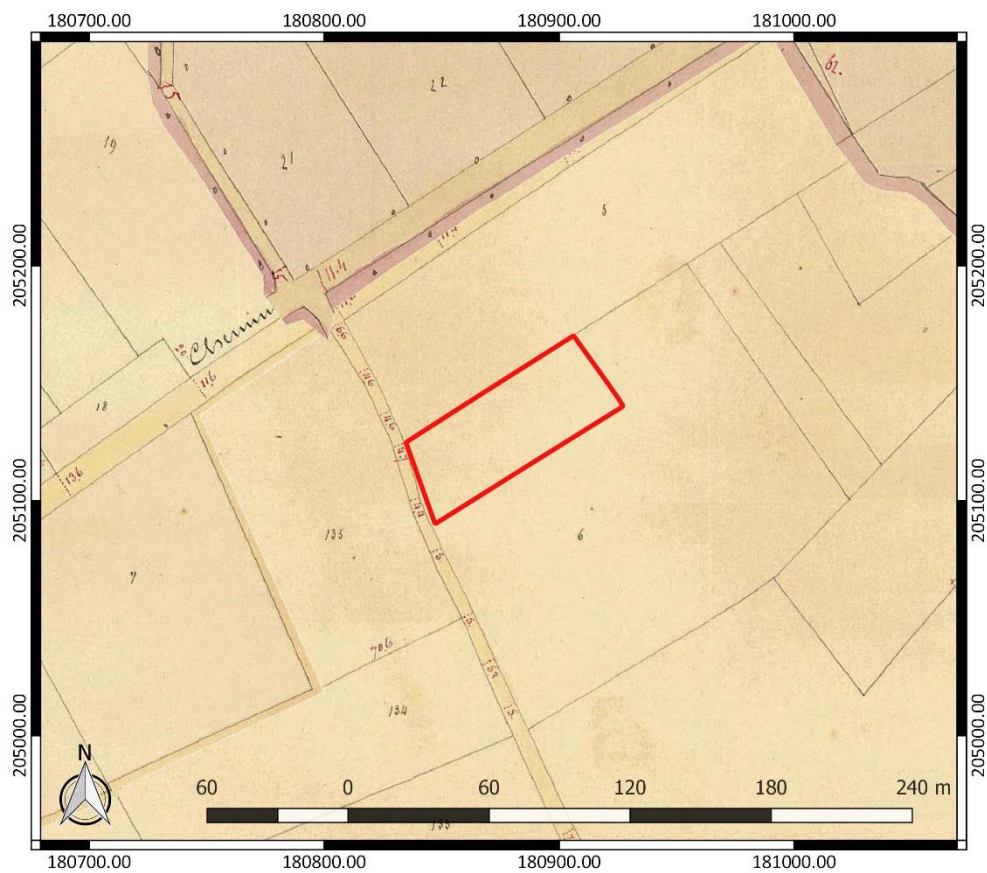
Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 22) geeft voor het eerst een beeld van de bebouwing die aanwezig is binnen het onderzoeksgebied. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 23) toont dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied enorm uitgebreid is. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 10).

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Noorderwijk [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14415> (Geraadpleegd op 01-03-2021)

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14413> (Geraadpleegd op 01-03-2021)

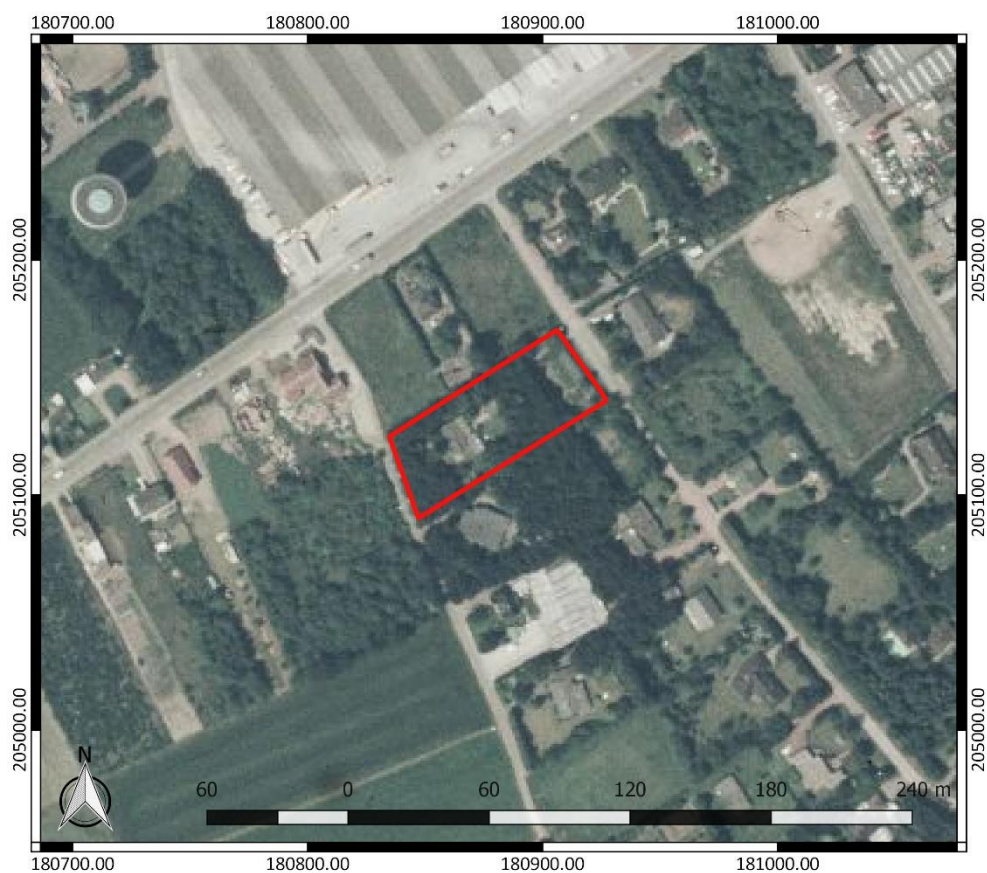
Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

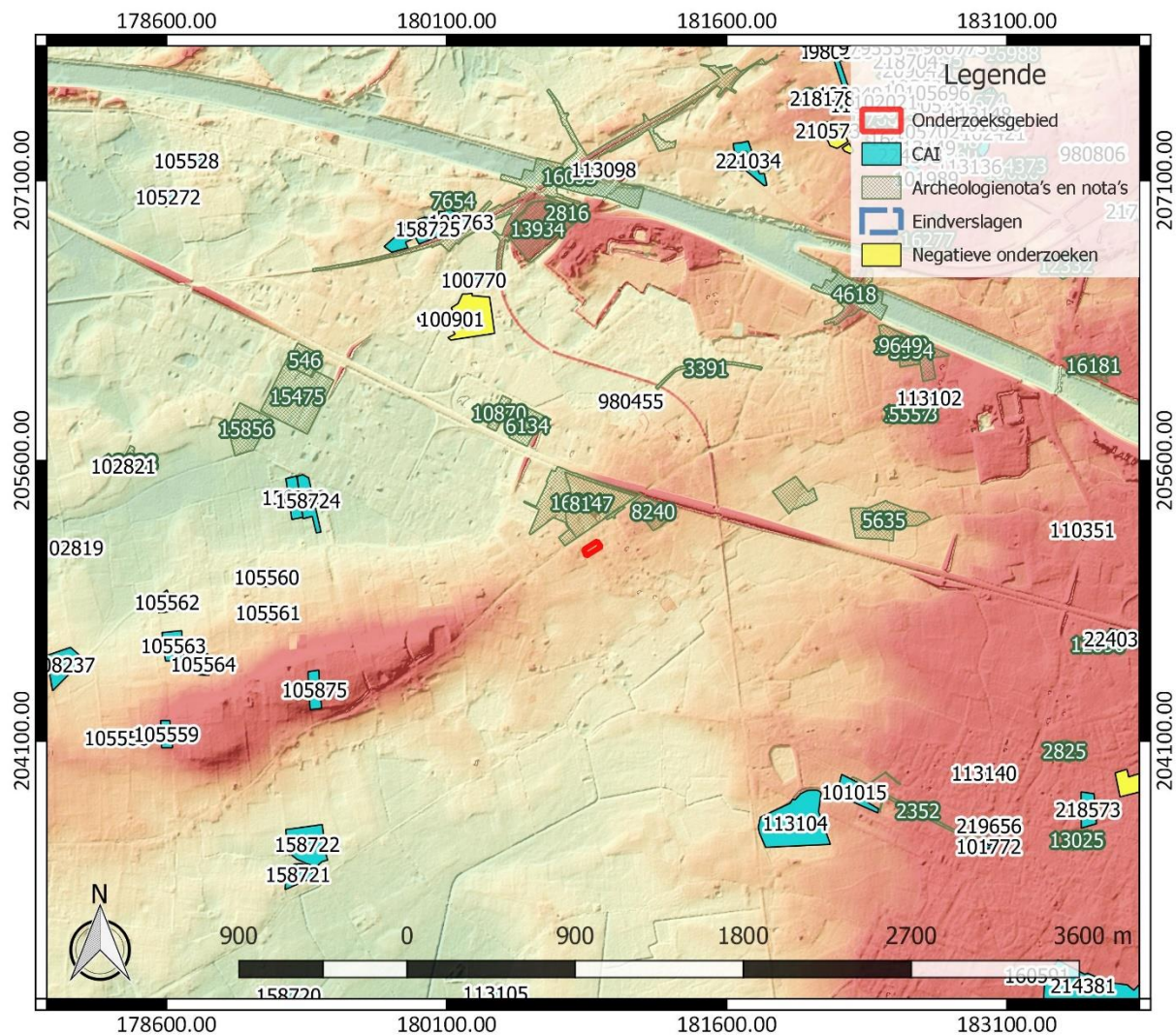

Figuur 23: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 24). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

De enige locaties die op de kaart van de Centrale Archeologische Inventaris nabij het onderzoeksgebied zijn gelegen, betreffen archeologienota's en nota's ten noorden van het onderzoeksgebied langsheen de Herenthoutseweg. Deze bespreken vormt echter geen waardevolle aanvulling op deze archeologienota.

Figuur 24: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Bij een veldkarteringsonderzoek te Herenthout-Bouwel werden verschillende percelen ten westen van het onderzoeksgebied onderzocht. Aangezien deze terreinen een soortgelijke landschappelijke ligging hebben als het onderzoeksgebied worden ze vermeld.

Op het eerste perceel (CAI ID 105558) werden een volmiddeleeuwse scherf roodbeschilderd aardewerk en een aantal fragmenten Rijnlands steengoed uit de late middeleeuwen aangetroffen.⁹ Op de tweede locatie (CAI ID 105559) werden een silex kern en afslagfragment uit de steentijd aangetroffen. Verder dateert één scherf uit de Romeinse tijd, terwijl drie roodbeschilderde fragmenten aardewerk uit de volle middeleeuwen stammen. Een scherf Maaslands aardewerk wordt in de middeleeuwen gedateerd.¹⁰

Op perceel 3 (CAI ID 105560) werden enkele silex kernfragmenten en een afslagfragment uit de steentijd aangetroffen. Bovendien werd nog een aardewerkfragment uit de metaaltijden ontdekt.¹¹ Ook op terrein 4 (CAI ID 105561) werd een scherf aardewerk uit de metaaltijden aangetroffen.¹² Op locatie 5 (CAI ID 105562) werden twee klingfragmenten, een afslag en twee afslagfragmenten in silex aangetroffen. De vondsten dateren uit de steentijd. Verder werden op dit veld nog een Romeinse scherf, een volmiddeleeuws roodbeschilderd aardewerkfragment en drie scherven middeleeuws grijs aardewerk aangetroffen.¹³

Ook het zesde perceel (CAI ID 105563) leverde vondsten uit verschillende periodes op. Uit de steentijd stammen twee afslagen en een kernfragment in silex en een afslag in Wommersomkwartsiet. Een fragment aardewerk wordt aan de metaaltijden toegewezen. Enkele fragmenten aardewerk kunnen mogelijk aan de Romeinse tijd maar mogelijk ook aan de (volle) middeleeuwen worden toegewezen, terwijl twee scherven Rijnlands steengoed uit de late middeleeuwen stammen.¹⁴ Locatie 7 (CAI ID 105564) leverde ten slotte vijf fragmenten roodbeschilderd aardewerk uit de volle middeleeuwen en enkele fragmenten keramiek op die aan de (late) middeleeuwen worden toegewezen.¹⁵

Aan de Lierseweg (CAI ID 221034) werden bij een archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem enkele lichtgrijze paalkuilen en kuilen aan de metaaltijden toegewezen. Enkele donkergekleurde kuilen, greppels en paalkuilen worden in de middeleeuwen gedateerd, terwijl donkergrijze ontbossingskuilen waarschijnlijk van recentere oorsprong zijn.¹⁶

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied staat Kasteel de Warande in Noorderwijk (CAI ID 113104). De site ontstond waarschijnlijk als site met walgracht: op de zogenaamde Ferrariskaart is enkel de onmiddellijke omgeving van de versterking omgracht, terwijl tegenwoordig het volledige kasteeldomein omgracht is. Het eerste kasteel wordt vermeld vanaf 1400 en heeft verschillende

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 1 (HB 5) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105558> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 2 (HB 6) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105559> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 3 (HB 10) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105560> (Geraadpleegd op 01-03-2021)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 4 (HB 11) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105561> (Geraadpleegd op 01-03-2021)

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 5 (HB 12) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105562> (Geraadpleegd op 01-03-2021)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 6 (HB 13) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105563> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herenthout-Bouwel 7 (HB 14) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105564> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Herentals Lierseweg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221034> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

verbouwingen ondergaan totdat het in 1647 volledig herbouwd werd. In 1820 werd het nogmaals volledig afgebroken en herbouwd.¹⁷

In de Servaas Daemsstraat (CAI ID 101015) ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werden op de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (de zogenaamde Ferrariskaart) enkele 18de-eeuwse woonhuizen opgemerkt. Deze werden eveneens archeologisch onderzocht. Hierbij werd ook wegenis uit de nieuwe tijd aangetroffen.¹⁸

Te Veldhoven in Herentals (CAI ID 980455) werd de toevalsvondst van een Duitse bajonet van een Mausergeweer gemeld. Het object stamt uit de Tweede Wereldoorlog en enkel de metalen delen zijn bewaard gebleven.

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied is gelegen ten noordwesten van het centrum van Noorderwijk. Het terrein kent een gunstige landschappelijke ligging op een noordoost-zuidwest georiënteerde rug. De verwachte antropogeen opgebrachte humusrijke A-horizont doet een goed bewaard bodemarchief vermoeden. Archeologisch onderzoek in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied toont bovendien aan dat resten van de steentijd tot de nieuwste tijd voorkomen in de regio.

Vanaf de 18de eeuw beschikken we over historische kaarten en luchtfoto's om de gebruiksevolutie van het terrein te reconstrueren. Deze tonen aan dat het terrein lang in gebruik bleef als akkerland. Op de luchtfoto uit 1971 zien we voor het eerst de huidige bebouwing op het perceel verschijnen.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De werken omvatten de verdere sloop van de bestaande bebouwing en het verwijderen van de aanwezige naaldbomen. Vervolgens worden vier woningen gebouwd. Deze zullen voorzien worden van een kruipruimte of een volwaardige kelder. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kasteel De Warande [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/113104> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Servaas Daemsstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/101015> (Geraadpleegd op 02-03-2021)

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op de noordelijke flank van een zandrug. De verwachte aanwezigheid van een plaggendek toont aan dat de gronden inderdaad reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen werden als akkerland. Bovendien kunnen we op basis daarvan een goed bewaard bodemarchief verwachten. Dit zou er immers voor gezorgd kunnen hebben dat de verstoringen die veroorzaakt zijn door de aanwezige bebossing en recente bebouwing zich beperken tot de toplaag van het bodemarchief, waardoor relevante archeologische sporen wel nog bewaard zijn gebleven. Mogelijk heeft dit plaggendek ook een eventuele steentijd artefactensite voldoende afgedekt, waardoor het potentieel hierop niet kan uitgesloten worden. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat bijna het volledige terrein bebost is.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek zullen de huidige bebouwing en het aanwezig bos verwijderd worden. Hiervoor wordt ook nog een sloopbegeleiding geadviseerd.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op de flank van een zandrug. Het terrein bleef lange tijd in gebruik als akkerland. Op een luchtfoto uit 1971 verschijnt voor het eerst de bebouwing die slechts een beperkt deel van het terrein in beslag neemt. De rest van het terrein wordt grotendeels ingenomen door naaldbomen. De verwachte aanwezigheid van een plaggenvlaag wijst er op dat het terrein inderdaad minstens reeds in de middeleeuwen in gebruik genomen is als akkerland. Aan de hand van het bureauonderzoek wordt een goede bewaring van het bodemarchief verwacht. Mogelijk beperkten verstoringen zich tot de toplaag van het bodemarchief en zijn een eventuele steentijd artefactensite en relevante archeologische sporen wel nog bewaard gebleven. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het volledige bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is. Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek aangewezen.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse archeologische rapporten 34).

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

